

KW arts

4
2022

Kwartaalblad van de Vrienden Van Abbemuseum

Hella Jongerius

Woord van de voorzitter <i>Gerechtigheid rond schilderij van Kandinsky – Stefan de Bever</i>	3
Designverzameling van Lidewij Edelkoort in museumcollectie <i>Een ingrijpende wijziging van het collectieprofiel – Jan Verheugt</i>	4
Dwarsverbanden in de museumentoren (2) <i>De magie van het moment – Lisette Almering en Marja van Osch</i>	7
Claes Oldenburg - In Memoriam <i>Humor en kunst in gebiedende wijs – Piet van Bragt</i>	10
Een culturele omnivoer <i>Interview met wethouder Saskia Lammers – Karin Overdijk en Jan Verheugt</i>	12
'Uitdaging gezocht!' <i>Theo Wajon, voormalig chef technische afdeling – Lisette Almering</i>	14
Interview met een vriend <i>Hanny Beerens</i>	16
Laure Prouvost en de geit (you) <i>Een kennismaking met haar constante gedachtestroom – Hannie Groen</i>	18
Leo Ulrich - In Memoriam <i>Nick van Broekhoven en Piet van Bragt</i>	20
Vrijwilligers gezocht <i>Trudy van de Meerakker</i>	20
Marlow Moss: ruimte, beweging en lichaam <i>Kunstenaar van de niet-figuratieve kunst – Piet van Bragt</i>	21
Colofon en Musomanie	24

Gerechtigheid rond schilderij van Kandinsky

Woord van de voorzitter

Het schilderij *Blick auf Murnau mit Kirche* (1910) van Wassily Kandinsky verlaat het Van Abbemuseum. Een schilderij, belangrijk voor Kandinsky als markeringspunt in zijn overgang van figuratief naar abstract schilderen. Een schilderij, ook belangrijk in Kandinsky's persoonlijke leven toen hij met zijn levensgezellin Gabriele Münter in het Beierse dorp Murnau verbleef. En eveneens belangrijk voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het Van Abbemuseum: de opbouw van de basiscollectie door oud-directeur Edy de Wilde. Maar emotioneel nog belangrijker voor de nabestaanden van Margarethe Stern-Lippmann, die in het verleden het kunstwerk in haar bezit had.

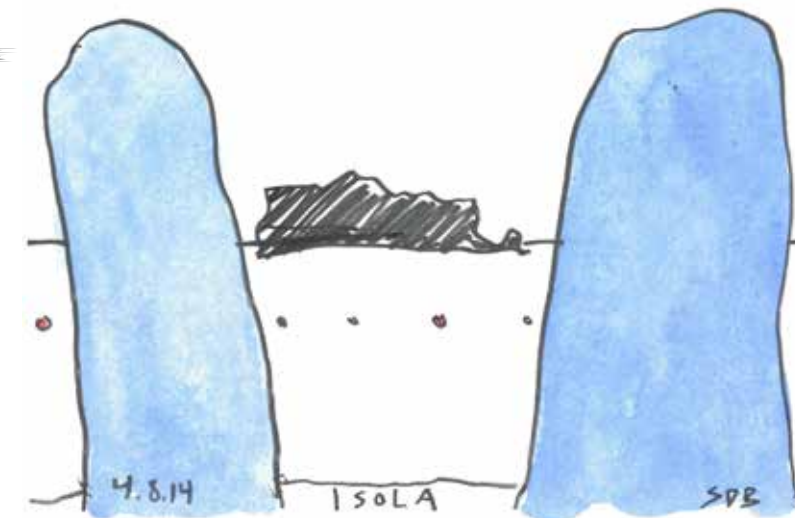
In 2016 verlangden die nabestaanden de teruggave van het schilderij. Daarop kwamen beide partijen, familie en museum/gemeente, overeen zich te zullen houden aan een advies van de in te schakelen Restitutiecommissie. Op 12 september jongstleden concludeerde die commissie, uiteindelijk in tweede instantie, dat het op basis van aanvullende informatie voldoende aannemelijk is dat het schilderij tijdens het naziregime uit het bezit van Margarethe Stern-Lippmann is geraakt. En dat mag worden aangenomen dat dit bezitsverlies onvrijwillig is geweest. Dit bindende advies heeft nu tot gevolg dat het museum het kunstwerk aan de nabestaanden zal overdragen.

Voor het museum ontstaat een gemis, maar voor de nabestaanden betekent het gerechtigheid. Zij zien het als een erkenning van het aangedane onrecht in de oorlog. Maar het maakt voor hen het verlies aan familieleden en zovelen tijdens de oorlog natuurlijk nooit meer goed.

De afgelopen tijd vroegen vrienden van de vereniging regelmatig waarom het museum niet meteen tot de teruggave van het betwiste kunstwerk is overgegaan. Ik snap die vraag heel goed, maar het is ingewikkelde materie die om grote zorgvuldigheid, deskundigheid en onafhankelijkheid vraagt. Zelf is het museum niet toegerust om die episode van de geschiedenis te onderzoeken. Daarvoor is specifieke expertise nodig die bij de Restitutiecommissie, speciaal daarvoor in het leven geroepen, wel aanwezig is.

Als bestuur werden we regelmatig door het museum over de voortgang van dit proces bijgepraat. Een proces dat door corona helaas meer tijd vergde dan werd verwacht. Maar het is goed dat er nu een gefundeerde uitspraak ligt zodat beide partijen weten waar ze aan toe zijn.

Stefan de Bever

The Kandinsky

The museum is handing over a painting by Wassily Kandinsky to the family that owned it in the past. An investigation by a special committee showed that they had not voluntarily renounced this during the Nazi regime. A loss for the museum, justice for the family.

TENTOONSTELLINGEN MUSEUM (PERIODE 1 DECEMBER - 1 MAART)

Raadpleeg de website van het museum voor actuele informatie.

18 september 2021 – 1 juli 2024
(Nieuwbouw)

Dwarsverbanden,
Nieuwe collectiepresentatie
Topstukken, ondergewaardeerde werken en recente aankopen in een opvallend perspectief.

22 oktober 2022 – 10 september 2023
(Het Oog)

Temitayo Ogunbiyi, You Will Play In Nuance And Grow Community
Ogunbiyi ontwerpt speelruimten en wil zo volwassenen en kinderen tot sociale vooruitgang inspireren.

22 oktober 2022 – 1 oktober 2023
(Vitrines Eindhoven Airport)

Afaina de Jong / Afarai & Innervations Alignment (Feel The Vibe)
In haar installaties spelen design en architectuur een rol bij het tonen van eerder uitgesloten gemeenschappen en geschiedenissen.

17 december 2022 – 2 april 2023
(Projectzaal - nieuwbouw)

Patricia Kaersenhout,
Dwarsverbinding
Presentatie van een deel van haar installatie bestaande uit vier tafels die aandacht geven aan vijftien vergeten vrouwen van kleur (een gezamenlijk aankoop door vier Nederlandse musea).

19 november 2022 – 30 april 2023
(Oudbouw)

Rewinding to Internationalism,
Scenes van de jaren 90
Belichting vanuit verschillende kunst-disciplines en perspectieven op het internationalisme, een stroming die pleit voor vergaande samenwerking tussen staten, met als startpunt de sterke veranderingen op wereldniveau sinds de jaren negentig.

KUNSTSALONS

Iedere tweede zaterdag van de maand om 15.00 uur organiseren we de Kunstsalon in de Studio van het museum (nieuwbouw). Toegang voor leden is gratis. Het programma is als volgt:

10 december 2022
Bas van de Klundert
over Willem van Konijnenburg (1868-1943)

14 januari 2023
Charles Esche

11 februari 2023
Kees van de Geer
over Suze Robertson (1855-1922)

Beeld voorpagina: Uit de expositie *De Collectie is... 7 pots / 3 centuries / 2 materials* (1997) van Hella Jongerius. Lees het interview met Steven ten Thije op pagina 4. Foto: Jan Verheugt

Designverzameling van Lidewij Edelkoort in de museumcollectie

Een ingrijpende wijziging van het collectieprofiel

In augustus haalde het museum het landelijke nieuws met het voornemen ongeveer vijftig objecten te verwerven uit de privéverzameling van Lidewij Edelkoort, trendvoerspeller en voormalig directeur van de Design Academy Eindhoven (DAE). De aanwinsten waren van 8 oktober tot 6 november te zien. Tijdens de algemene ledenvergadering van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum gaf Steven ten Thije, hoofd collecties, een uitgebreide toelichting op de aankoop. In een vraaggesprek belicht hij hier voor KwArts nog eens de achtergronden.

Hoe kwam de verwerving van de designcollectie tot stand?

Via Annemoon Geurts van Kazerne, Home of Design in Eindhoven, aan de Paradijslaan, hoorden we dat Lidewij Edelkoort bereid was haar designcollectie aan ons aan te bieden. Ze wilde een gebaar maken naar de stad en koos er voor haar collectie niet te laten veilen.

We hebben goed na moeten denken over dat aanbod. En kwamen uiteindelijk tot een positieve afweging. De aankoop biedt namelijk een bijzondere kans voor de verdere ontwikkeling van ons museum. We spelen ermee in op een al langer bestaande vraag vanuit de Eindhovense gemeenschap of het, vanwege de grote belangstelling hier voor design, niet logisch is om ook designobjecten te verzamelen. De Edelkoort collectie bevat werk van autonome designers die actief zijn in het tussengebied van kunst en design en op indrukwekkende en kritische manier hun ideeën weten te verbeelden. Hun verhalen vormen voor ons een waardevolle aanwinst. Tot slot bouwt de aankoop voort op ons sociaal geëngageerde museumproject uit 2013-14 *Museum of Arte Útil*, (bruikbare kunst of kunst als instrument).

Anderzijds realiseerden we ons dat een aankoop een stevige stap inhoudt. Volgens de museumstatuten behoort design namelijk niet tot het verzamelbereik. Verwerving betekent dan ook een verandering van het collectieprofiel waarvoor instemming nodig is van de gemeente Eindhoven en het Mondriaanfonds, een belangrijke subsidiënt van het museum. Gelukkig leidde contact met gemeente en fonds tot positieve reacties en konden we doorgaan met de verwerving.

Hoelang heeft de voorbereiding van die verwerving geduurd?

Het was een proces van verscheidene jaren, helaas vertraagd door corona. Omdat het voor het museum een nieuw en ingrijpend proces is, hebben we hiervoor bewust de tijd genomen en geprobeerd grondig inzicht te krijgen in wat precies de mogelijkheden voor onze collectie zijn.

Het museum neemt niet de hele collectie Edelkoort over maar een deel. Hoe ging de selectie in haar werk?

Er is besloten tot een forse selectie van vijftig objecten. In gesprekken met Lidewij Edelkoort en de gemeente hebben we eerst criteria opgesteld waar de objecten aan moesten voldoen. Zo diende sprake te zijn van onderlinge samenhang en dienden diverse facetten van design aan bod te komen, waarin aansluiting op de bestaande collectie en het huidige collectieplan bepalend waren. Verder moest de wordingsgeschiedenis van de Edelkoort collectie zichtbaar zijn, moest haar bijzondere band met de geschiedenis van Eindhoven (via de Design Academy Eindhoven) blijken en tot slot

moest er aansluiting zijn met de bestaande collectie van ons museum. Dat leidde tot een selectie van hele mooie stukken, haar beste verzamelde werken komen veelal van alumni van de DAE. Denk aan bekende designers als Maarten Baas, Jurgen Bey, Nacho Carbonell, Piet Hein Eek, Hella Jongerius en Studio Job.

Hoe is het met de financiering van de verwerving gegaan?

Hiermee zijn we nog druk bezig. Er is een aantal toezeggingen binnen en we zijn nog in gesprek met enkele medefinanciers. De Promotors van het museum doen royaal. Bijzonder is dat we samen met het Centraal Museum in Utrecht een deel van de collectie, een aantal stoelen, aankopen en beheren. Je ziet dat gedeeld eigendom steeds meer in museumland. We vertrouwen erop dat we de financiering passend krijgen. Het aantal te verwerven stukken kan daardoor overigens nog variëren.

Blijft het bij deze aankoop of kunnen we in de toekomst meer designaankopen verwachten?

Met de aankoop van design zijn we als museum een nieuwe fase ingegaan. De komende tijd verkennen we welke type design we zullen aanschaffen en waarop we dan letten. We hebben op zich geen designspecialisten in huis, dus we moeten ook bekijken met wie we daarin gaan samenwerken.

Welke objecten springen er wat jou betreft uit?

Ik werd getroffen door een serie fraaie vazen van Hella Jongerius (1963) uit 1997, *7 pots / 3 centuries / 2 materials*, een vroeg en belangrijk werk binnen haar oeuvre. In die serie verwerkte ze potscherven van middeleeuwse, keramieken vazen en hedendaags, wit porselein tot nieuwe objecten. Daarmee legt ze een verband tussen verleden en heden en komt ze tot een herevaluatie van de geschiedenis.

Ook bijzonder vind ik de banken en stoelen van Studio Bokja uit Libanon. De twee vrouwelijke designers, Hoda Baroudi en Maria Hibri, snijden daarbij het thema migratie aan, mensen op de vlucht voor oorlog en geweld. Op hun vlucht kunnen ze hun meubilair niet meenemen, maar wel diverse soorten textiel die de beide ontwerpers hebben verwerkt in een soort patchwork

Links: Hella Jongerius
7 pots / 3 centuries / 2 materials
(1997)

Rechts: Studio Bokja
Migration Sofa (2013)

Maarten Baas
Smoke Piano (2005)

Dwarsverbanden in de museumtoren (2)

De magie van het moment

Op de derde etage van de museumtoren hangen de werken van Mariëlle Soons en Evi Vingerling tegenover elkaar. Beide werken zijn pure schilderkunst waarbij de verf een grote rol speelt; de kunstenaars onderzoeken onder andere welke relaties er ontstaan tussen de verftoetsen zelf en hoe er met verf een beeld gemaakt kan worden. Dit geheel in tegenstelling tot het werk van Lily van der Stokker dat op dezelfde verdieping hangt.

Een filosofisch schilderij

Boven in de toren van ons museum hangt tegen een roze wand een kleurrijk olieverschilderij getiteld *Voorbij* (verworven in 2001) van kunstenares Mariëlle Soons. We zien op het doek een deel van een beekje met in het heldere water de weerspiegeling van de omringende bomen, gras en gebladerte en de frisblauwe lucht erboven. De kleuren zijn volgens de impastotechniek dik opgebracht en losse verfstreken zijn herkenbaar. Het lijkt alsof wij ons aan de oever van dat beekje bevinden en staren naar het bewegende water. Water dat voorbij stroomt alsof het de tijd betreft die verstrijkt.

Dit schilderij roept de filosofische uitspraak en gedachte uit de Griekse oudheid *Panta rhei* (πάντα ῥεῖ) of 'alles stroomt 'op. Deze gedachte, toegeschreven aan de pre-socratische wijsgeer Heraclitus, wordt al beschreven door Plato bijvoorbeeld in zijn *Dialogen*. Ook Aristoteles en schrijver-dichters zoals Ovidius en Seneca gebruikten woorden van dezelfde strekking. Verwijzingen naar deze ideologie of dit wereldbeeld komen behalve in de Griekse tevens in andere culturen voor (Romeins, Japans). Heraclitus wijst er met zijn uitspraak op dat alles wijkt en niets blijft. Vergankelijkheid is troef. Voor al die tijdelijke verschijnselen gebruikt hij

Mariëlle Soons
Voorbij (2001)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Lisette Almering

tot bekleding op vintage zitelementen. Dat levert een confrontatie op tussen comfortabel meubilair en 'beladen' stoffering.

Een interessant object is de *Smoke Piano* uit de serie *Smoke* van Maarten Baas (1979). Binnen de overdracht van objecten aan het museum is dit een schenking van Lidewij Edelkoort. Maarten Baas geldt als een eigenzinnige, een beetje rebelse ontwerper. Voor zijn afstudeerwerk aan de DAE onderzocht hij het thema schoonheid en perfectie. Aan het einde van het ontwerpproces stak hij zijn werkstuk in brand. Zo creëerde hij een geheel nieuw object, een teken van vergankelijkheid: van perfectie naar imperfectie, wat binnen de examencommissie bijna vanzelfsprekend tot de nodige discussie leidde. Zijn serie *Smoke* met verbrande designklassiekers behoort inmiddels tot de iconische designontwerpen. Binnen die serie nam hij ook de vleugel van Lidewij Edelkoort onderhanden.

Als laatste wil ik noemen: *TransPlastic Café Chair* uit 2007 van de Braziliaanse Campana Brothers, Humberto (1953) en Fernando (1961). Zij transformeren wegwerpmateriaal tot nieuwe objecten, door plastic stoelen te omhullen als een cocon met gevlochten riet uit het Amazonegebied. Een statement om tot een ecologische balans te komen. ●

Jan Verheugt

The Edelkoort Collection

The museum is acquiring part of the design collection of Lidewij Edelkoort (in the past director of the Design Academy Eindhoven), consisting of work by autonomous designers, mostly alumni of the academy. It is a valuable acquisition and a nice addition to the museum collection.

Campana Brothers *TransPlastic Café Chair* (2007) Foto's: Jan Verheugt

vaak de rivier als metafoor. Wanneer hij 'dat wat er is' vergelijkt met de stroom van een rivier, zegt hij dat iemand niet twee keer in dezelfde rivier kan stappen. We zien een verband met het beekje en de omringende natuur op het doek en we begrijpen nu beter de titel van het schilderij: *Vorbij*.

Kunstenares Mariëlle Soons

Mariëlle Soons, schilder, tekenaar en kunsthistorica, werd geboren in 1962 te Heerlen. Na haar afstuderen in 1987 werkte ze tot 1991 als curator in ons museum. Haar eerste solo-expositie dateert van 1997. Ook deed ze mee aan diverse duo- en groepsexposities waaronder de Brabant Biënnale (1996) in het Van Abbemuseum, museum De Beyerd (Breda) en De Pont museum (Tilburg), getiteld 'De Muze als Motor' (II), een overzicht van Noord-Brabantse beeldende kunst en kunstenaars in de periode 1945-1990.

Vanaf 2002 tot vandaag is haar werk te zien bij Galerie Annette de Keyser in Antwerpen.

Mariëlle Soons blijkt gefascineerd door de betekenisvolle schoonheid en magie van een bepaalde plek. Zo'n plek vormt voor haar meestal de aanleiding voor een schilderij van een landschap. Ze werkt vervolgens niet aan een natuurgetrouwe weergave van hetgeen ze ziet. Liever roept ze een bepaalde beleving op en legt ze de magie van het moment vast. Niet het zichtbare schilderen, maar het onzichtbare zichtbaar maken, dat is voor haar de essentie van het kunstwerk.

Deze gedachtegang refereert aan een bekende uitspraak van kunstenaar Paul Klee 'Kunst gibt nicht das Sichtbare wieder, sondern macht sichtbar' ofwel 'kunst geeft niet het zichtbare weer, maar maakt zichtbaar'. Klee spoort kunstenaars aan geen kopie te maken van de waarneembare dingen maar inzicht in het wezen van de werkelijkheid uit te lokken. Wat we zien is slechts een momentopname. Een 'onvermoeibaar scheppingsgebeuren houdt alles in beweging. (...) Het grootse kosmische wordingsproces is niet per definitie onzichtbaar, maar we blijven er blind voor wanneer we ons vastklampen aan de vastliggende, benoembare en bruikbare contouren van de dingen', aldus Klee. Kortom: we hebben kunst nodig, want kunst maakt het scheppingsproces zichtbaar. We kijken vervolgens niet alleen, maar we zien ook.

Een poëtisch schilderij

Tegenover het werk van Mariëlle Soons hangt aan een zelfde paars-roze wand het werk van kunstenaar Evi Vingerling. Ook op dit doek, genaamd *Self-Contemporary* (verworven in 2019), menen we een natuurimpressie te zien, in de zin van wervelende vormen die doen denken aan bloemen of bladeren. In tegenstelling tot het werk van Soons is de verf (zowel gouache als acryl) bij Vingerling subtiel opgebracht, alhoewel de kleuren krachtig zijn: rood geel, aardetinten en een toef blauw. Het lijkt alsof ze met constant alerte zintuigen een momentopname 'gevangen' heeft met

haar fototoestel om die daarna, terug in haar atelier, te transformeren in een warrelend beeld van dynamische en heldere contrasten. "Alles wat benoemd kan worden, haal ik weg. Wat overblijft, schilder ik," heeft ze eens gezegd.

Zo zijn al haar werken onderdeel van dit 'alles'. Door het oorspronkelijke beeld te ontrafelen en te strippen van de context ziet ze de onderliggende structuren, patronen en vormen. Waardoor het schilderij uiteindelijk in zijn puurste vorm verschijnt met minimale penseelstreken. De losjes zwierende toetsen zijn krachtig in hun zachtheid. Ritme, ruimte en kleur construeren samen een leegte die tegelijkertijd vol is van de suggestie van leven. Door op deze manier

te schilderen, onthult ze de verborgen schoonheid van het gewone en krijgt het werk iets poëtisch.

Kunstenares Evi Vingerling

Evi Vingerling (Gouda, 1979) studeerde in 2002 af aan de Koninklijke Academie in Den Haag. Tussen 2005 en 2007 was ze resident aan de Rijksakademie van beeldende kunsten in Amsterdam en in 2011 werd ze uitgenodigd voor een residentie in Wiels, Brussel, waar ze een tentoonstelling had in 2013. In 2012 ontving ze de prestigieuze Nederlandse Koninklijke Prijs voor de Schilderkunst. Haar werk is breed vertegenwoordigd in de belangrijkste Nederlandse museumcollecties (Stedelijk Museum Amsterdam, Museum Boijmans van Beuningen, Bonnefantenmuseum, Centraal Museum Utrecht, Stedelijk Museum Schiedam, Museum Voorlinden, Van Abbemuseum) en bedrijfscollecties (ING, Rabobank, De Nederlandsche Bank, Ahold, AkzoNobel). Daarnaast heeft ze veelvuldig geëxposeerd in binnen- en buitenland.

Het werk van Evi Vingerling heeft een gevoel van lichtheid en transparantie. Het zijn mooie werken, zowel esthetisch als inhoudelijk. Het gebruik van én gouache én acrylverf draagt hieraan bij; het doet iets met de toetsen die bijna lyrisch lijken aangebracht. Dit geeft het werk een enigszins poëtische uitstraling. Bekend is dat de kunstenaar liever geen uitleg bij haar schilderijen geeft, zodat de toeschouwer onbevangen kan kijken.

Kleurrijk met een zekere lichtheid

Tot 1 juli 2025 zijn de schilderwerken van Mariëlle Soons en Evi Vingerling boven in de toren van ons museum te zien. De manier waarop de kunstenaars de verf aanbrengen is totaal verschillend, maar toch zijn de verbanden tussen de twee schilderijen duidelijk: natuur, de magie van het moment, vergankelijkheid. Beide kunstenaars onderzoeken hoe met verf een beeld kan worden gemaakt en wat de relaties zijn tussen de verftoetsen zelf. Frappant kunnen we de keuze van de conservatoren noemen om beide dames binnen *Dwarsverbanden* te koppelen aan Lily van der Stokker (Den Bosch, 1954). Zij is een oude bekende van het Van Abbemuseum. Haar werken, onderdeel van *De zeurclub*, zijn speciaal ontworpen voor de torenruimte op de derde verdieping. Binnen dit opvallend kleurrijke werk klaagt Van der Stokker naar hartelust over geld, over mensen en de beledigende manier waarop die haar soms behandelen. Opvallend is het bijna fluoriserende behang op de tentoonstellingsmuren: groen met oranje ruiten. De werken die aan deze muren hangen, staan zelf ook weer vol met kleurige handgeschreven teksten vol pijlen en uitroeptekens. Voor deze collages gebruikt ze kleurpotlood, stif, potlood, en plakband op papier. Van der Stokker haalt alledaagse sentimenten aan die voor iedereen herkenbaar zijn, waarbij ze de heersende opvatting dat kunst ernstig en ingewikkeld moet zijn, ondermijnt.

Waar de doeken van Soons en Vingerling pure schilderkunst zijn, zijn de werken van Van der Stokker dat zeker niet; eerder tekenachtig, kleurrijk, humoristisch en puur decoratief. En beslist niet filosofisch of poëtisch. Wél kunnen we haar werk kleurrijk noemen met een zekere lichtheid, dus toch een dwarsverband. ●

Lisette Almering / Marja van Osch

Evi Vingerling
Self-Contemporary (2019)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Marja van Osch

Lily van der Stokker
Zeurberg (2009)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

Magic of the moment

The works of Mariëlle Soons and Evi Vingerling hang opposite each other on the third floor of the museum tower. Both works are pure painting in which paint plays a major role by investigating for example relationships between the paint strokes and the image. This is completely in contrast to the work of Lily van der Stokker, on the same floor.

Claes Oldenburg

In Memoriam

Claes Oldenburg tijdens een congres in het Ludwigmuseum Keulen

The Flying Pins
Foto: Maurizio Pesce

De Zweeds-Amerikaanse beeldhouwer Claes Oldenburg overleed op 18 juli 2022 op 93 jarige leeftijd na een val in zijn appartement in New York. Eindhoven kent Claes Oldenburg en zijn Nederlandse-Amerikaanse partner Coosje van Bruggen door het reusachtige beeld *The Flying Pins*. In 1998 wil de gemeente Eindhoven, als markering van de millenniumwissel en met steun van enkele Eindhovense industriëlen, een groot monumentaal kunstwerk in de stad plaatsen. Wanneer beide kunstenaars op voorspraak van toenmalig museumdirecteur Jan Debbaut voor een opdracht worden uitgenodigd, doorkruisen ze de hele stad op zoek naar een geschikte locatie voor *The Flying Pins*, waarvan zij al een geschikt ontwerp hebben. Uiteindelijk besluiten zij dat het einde van de John F. Kennedylaan achter het station de meest geschikte plek is. Wegen en spoorrails doen hen denken aan een kegelbaan. En de gele kleur van de kegels sluit aan bij de ontluikende narcissen in de lente rondom het beeld. De Kennedylaan is de entree van de stad waardoor men net als op de bowlingbaan de stad komt binnenrollen. De naam Bowling heeft voor hen een verdere betekenis. In Manhattan ligt het veld Bowling-green, vlak bij hun atelier, dat het meest zuidelijke puntje van New York is. En daar demonstreerde een Nederlandse handelsvaarder het bowlingspel, dat hij in Egypte had leren kennen. Het beeld *The Flying Pins* laat het moment zien dat de ogenschijnlijk door de Kennedylaan aanrollende bowlingbal de kegels met verwoestende kracht raakt. Zo wordt het beeld een metafoor voor de dynamiek en het wonen en leven in de stad waar techniek, wetenschap, cultuur en bedrijfsleven bijdragen aan ontwikkeling en vooruitgang.

Oldenburg beschouwt Popart niet als populaire kunst, zoals de naam doet vermoeden, maar als een specialisme in handen van professionele kunstenaars die kunst willen afstemmen op het massapubliek. Oldenburg zegt dat hij voorstander is van een kunst die de normale dagelijkse artikelen berooft van hun oorspronkelijke functie. Een goede manier is volgens hem vormvergroting of toepassing van andere materi-

alen. Bij dat proces verandert het object zegt hij "in een vreemdeling op aarde, een zeer autoritaire vreemdeling". Humor en woordspelingen zijn het wapen waarvan hij zich bedient, wat zichtbaar wordt in de banaliteit van een gewoon voorwerp, zoals bij voorbeeld een wasknijper, een taartschep, een verrekijker, een half begraven fiets en rondvliegende kegels die door vergroting een nieuwe individualiteit krijgen aangemeten.

Oldenburg en andere popart-kunstenaars laten in hun werk zien dat wij in een wereld leven die we zelf gemaakt hebben. De kunstenaar is in die wereld een objectieve waarnemer. De natuur is voor hen niet meer de inspiratiebron zoals voorheen. Natuur maakt plaats voor welvaarts-cultuur, door verstedelijking, door massamedia. ●

Piet van Bragt

The Flying Pins
Claes Oldenburg passed away on July 18, 2022. Objects by him can be found in various places in the world, the well-known sculpture group *The Flying Pins* can be seen in Eindhoven. It is a metaphor for the dynamics and living in the city where technology, science, culture and business contribute to development and progress.

Focus en Samenspel

Weebers Vastgoed Advocaten NV is een advocatenkantoor gespecialiseerd in bouw- en vastgoed vraagstukken. Wij zijn werkzaam voor het bedrijfsleven, gemeenten, woningcorporaties en (institutionele) beleggers en mogen gerenommeerde partijen in het vastgoed tot onze cliëntele rekenen. Op basis van onze brede kennis van de bouw- en vastgoedwereld adviseren en procederen wij voor onze cliënten. Een sterke combinatie! Onze kernwaarden zijn focus en samenspel met als doel het beste en meest duurzame resultaat te bereiken voor onze cliënten.

Gebiedsontwikkeling@vastgoed-advocaten.nl
040 21 20 400
www.vastgoed-advocaten.nl

Verandering écht realiseren in uw organisatie?

boer&croon

Management Solutions
Interim Management | Executive Search

Neem contact op met:
i.frings@boercroon.nl

KUNSTIN OEDENRODE 30 jaar

50 KUNSTWERKEN
5 PROJECTEN

ARCHITECTUUR
AUDIOVISUEEL
TECHNOLOGIE
FILM
BEELDEND

LANGS EEN HISTORISCH
WANDELPAD VAN 25 KM

WANDELEN IN HET DOMMELDAL

In 30 jaar heeft Kunststichting Sint-Oedenrode een schitterend wandelpad gerealiseerd langs en om de Dommel, in de 'achtertuin' van Van Abbe. Kijk op: <https://www.bezoekmeierijstad.nl/routes-overzicht/3799715621/kunstroutes-sint-oedenrode>

Kunststichting Sint-Oedenrode is recent overgegaan in:

KunstStichting Meierijstad

Rond door recht Lucas Lenglet, 2011

Een culturele omnivoor

Interview met wethouder Saskia Lammers

Afgelopen zomer trad er in Eindhoven een nieuw bestuurscollege aan, met Saskia Lammers onder meer bestuurlijk verantwoordelijk voor het Van Abbemuseum. De eerste cultuurwethouder in Eindhoven van GroenLinks. Inmiddels is zij al weer enige maanden aan de slag, de hoogste tijd dus voor een kennismakingsgesprek. Wat heeft ze met kunst? Welke beleidsaccenten zijn voor haar belangrijk? Wat wil ze bereiken?

Saskia Lammers bij cartoon van Dan Perjovschi
Foto: Jan Verheugt

Zakelijk én creatief

Saskia Lammers is wethouder voor welzijn, werk, armoede, cultuur en design. Vijf onderdelen binnen één portefeuille met vele en soms onverwachte verbintenissen. Neem bijvoorbeeld die tussen het domein werk (en werkruimten) en kunst. En de onbetwiste waarde van kunst en cultuur voor het mentale welbevinden.

Uit haar CV blijkt dat zij zowel het zakelijke als het kunstzinnige in zich verenigt. Zo zette zij zich tijdens haar studie Technische Bedrijfskunde aan de Technische Universiteit in Eindhoven in als vrijwilliger voor het Virus Festival en later bij het Temporary Art Centre. Na haar eerste stappen in het bedrijfsleven stapte ze over naar de culturele sector, eerst Theaters Tilburg (Schouwburg Concertzaal)

en daarna Fontys Hogeschool voor de Kunsten. Parallel aan haar werk ging de politiek een grotere rol spelen: eerst als vrijwilliger, daarna acht jaar als raadslid/fractievoorzitter en nu dan als wethouder, onder meer voor cultuur en design.

Weg met de hokjes

Zelf heeft ze geen voorkeur voor een speciale kunstvorm, ook al werkte ze in het verleden in de theaterwereld en heeft ze op dat terrein wat kennis opgebouwd. Ze houdt van alle aspecten van kunst. "Eigenlijk ben ik een omnivoor", lacht ze, "of een generalist. Ik ben trouwens helemaal niet van de hokjes."

In de praktijk ziet ze vormen van beeldende kunst, performance en theater steeds meer in elkaar schuiven. "Het gaat me in de eerste plaats om het verhaal dat de maker vertelt en hoe de kijker dat beleeft en daarvan deel uitmaakt. En hoe meer het verhaal iets bij je losweekt, de schoonheid ervan je raakt en het aanzet tot denken, hoe interessanter het wordt", zegt ze heel beslist.

Publieksverbreding

Haar voorgangers op kunst en cultuur waren voorstander van volksverheffing, cultuurspreiding, sociale participatie of marktwerking. Hoe zit dat bij haar? Saskia fronsst haar wenkbrauwen. "Volksverheffing? Dat is wel erg betuttelend. Het moet niet zijn: U zult...! Kunst zou er wel van en voor iedereen moeten zijn. Iedereen moet kunnen ervaren dat kunst inspireert, raakt en verbeeldt. Maar het is goed om je te realiseren dat als bij mensen hun bestaanszekerheid onder druk staat, zij soms ook iets anders aan het hoofd hebben."

Randje opzoeken

In het bestuursakkoord hebben de coalitiepartijen zich uitgesproken het makersklimaat in Eindhoven te versterken en nieuwe culturele initiatieven in wijken te stimuleren. Ze waardeert het dat het Van Abbemuseum daarin nadrukkelijk initiatieven ontplooit en stappen zet. Maar er zijn volgens haar nog meer stappen te zetten. "Ik heb daarbij veel vertrouwen in de makers van kunst die bezig zijn met het versterken van het sociale engagement. Een goed voorbeeld is het project *Woensel Supertoll!* van Tijs Rooijkackers, waarbij houten planken met daarop teksten van buurtbewoners en scholieren tot een grote tol werden omgevormd. Het eindresultaat werd op spectaculaire wijze getoond in de toren van het Van Abbemuseum." Het museum speelt in haar ogen landelijk een voorbeeldrol bij het bereiken van mensen met een fysieke beperking zoals in de huidige collectiepresentatie met voelobjecten en geurkaarten.

Inspirerend voor iedereen

Ze herinnert nog goed een van haar eerste bezoeken aan het Van Abbemuseum: een overzichtstentoonstelling met werk van Rebecca Horn in 1993. Heel inspirerend, vond ze die. Het museum is volgens haar inhoudelijk interessant bezig, maatschappelijk geëngageerd en doet spannende dingen, gebruik makend van zijn artistieke vrijheid. Dat neemt niet weg dat de kunst in het museum niet altijd makkelijk te begrijpen is.

"Kunst voor iedereen is dan ook een echte uitdaging, want kunst is niet altijd behapbaar of duidelijk. Persoonlijk denk ik dat het niet nodig is om kunst altijd direct te snappen. Laat het gebeuren en vraag je vooral af wat je ziet. Maar ik snap dat sommigen het hele verhaal willen begrijpen. Eindhoven is een internationale stad en wordt qua samenstelling steeds diverser. Kunst heeft dan het voordeel dat het niet talig is waardoor het ook voor al onze internationals toegankelijk is."

De vraag wat ze over vier jaar als cultuurwethouder bereikt wil hebben, vindt ze lastig te beantwoorden. Momenteel zit ze midden in de ontwikkeling van een cultuurbrief voor de komende jaren. In het bestuursakkoord zijn wel ambities vastgelegd, maar de overheid moet volgens haar niet vanuit een ivoren toren haar wil opleggen. Ze moet juist in samenspraak met culturele initiatieven en makers optrekken.

Reden om over vier jaar een vervol ginterview te houden. Voor nu bedankt voor dit gesprek. ●

Karin Overdijk en Jan Verheugt

Tijs Rooijkackers
Woensel Supertoll! (2013-2019)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

Cultural omnivore

In the new council of mayor and aldermen, Saskia Lammers is responsible for art and culture and therefore also for the Van Abbemuseum. She is a great lover of all forms of art. Important ambitions are: strengthening the makers climate in Eindhoven and stimulating new cultural initiatives in districts and neighbourhoods.

‘Uitdaging gezocht!’

Theo Wajon, voormalig chef technische afdeling Van Abbemuseum

Tot 27 oktober 2022 liep het dienstverband van Theo Wajon bij ons museum. Enthousiast vertelt hij medio september over zijn technische werkzaamheden gedurende bijna 40 jaren. Het werk vormde altijd een uitdaging; Theo heeft zich dan ook nooit verveeld.

Theo Wajon, bij *Shotgun House*, onderdeel huidige expositie *Dwarsverbanden*, Foto: Lisette Almering

Loopbaan

In 1986 komt hij als werknemer van de gemeente Eindhoven door herplaatsing bij het Van Abbemuseum terecht. Gestart als medewerker technische dienst, werkt Theo er vanaf 1997 als leidinggevende. De betrokkenheid bij alle werkzaamheden blijft gelijk, maar de verantwoordelijkheid telt voortaan zwaarder. Zijn taken betreffen: op- en afbouwen van tentoonstellingen, plaatsing van de vaste collectie op zaal en (tijdelijk) in depot. Ongeveer 3000 kunstwerken gaan de daaropvolgende jaren door zijn handen. Uit zijn sterke beeldgeheugen haalt hij het voor hem indrukwekkende zelfportret van Marlene Dumas, getiteld *Het Kwaad is Banaal*.

Kort (tot 1987) werkt Theo met directeur Rudi Fuchs. Fuchs bekijkt menig schilderij op zaal en beslist daar over de uiteindelijke plaatsing ervan. Inmiddels dient daarvoor een 3D computerprogramma, een compactere werkwijze. Met Fuchs, Jean Leering en Edy de Wilde werkt Theo in 1999 samen aan een expositie over het aankoopbeleid van deze drie naoorlogse directeurs. De samenwerking met Fuchs verloopt ontspannen en Leering blijkt een goed luisterend oor te bezitten. De Wilde is directeur. Na opgave van zijn gewenste aanpassingen aan de inrichting reageert Theo: “We gaan ons uiterste best doen.” De Wilde antwoordt: “Mijnheer Wajon, u regelt het!”

Directeur Jan Debbaut, in 1988 opvolger van Fuchs, exposeert meer sculpturen en installaties. Vooral die technisch interessante installaties vormen een grote uitdaging, waarover straks meer.

Bij het directoraat van Charles Esche vanaf 2004 krijgt Theo te maken met de opstelling van wereldwijde, politiek en maatschappelijk geëngageerde kunstwerken. Opnieuw zijn de inventiviteit en het technisch inzicht van Wajon en zijn team belangrijk, bijvoorbeeld bij de expositie met kunstwerken van Victor Sonna in de museumtoren. Veilige steigers zijn onontbeerlijk. Bovendien vraagt de nieuwe collectiepresentatie *Dwarsverbanden* om andere zichtlijnen, kleurrijke, soms gebogen wanden en specifieke doorkijkjes. Kortom: radicale wijzigingen van de zaalindelingen gebeuren onder tijdsdruk.

Hoogtepunten

Onvergetelijk is de juiste positionering van de zaalvullende *Eindhoven-Aanwezigheidsmachine* van Gerrit van Bakel (verworven in 1981). In een langwerpige stalen bak wordt vochtige geboortegrond met gasbranders verhit: door de opstijgende damp krimpen de hennepstouwen erboven en zetten staalkabels uit. De tegengestelde beweging veroorzaakt horizontale verschuiving van de ellipsvormen van multiplex tegenover elkaar. Deze opstelling heeft een hoge moeilijkheidsgraad. Theo en zijn team zetten alle expertise in; kunstenaar en conservator denken mee. Interactie blijkt essentieel bij vragen zoals: “Wat willen de kunstenaar en

Marlene Dumas,
Het Kwaad is Banaal (1984)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

de conservator, wat is wenselijk en mogelijk, hoe komt het kunstwerk het beste tot zijn recht, hoe gaan we het realiseren, hoe kan dat veilig, wat willen we bereiken, kunnen we het zelf of is extra expertise en menskracht nodig?” vertelt Wajon. Ook plaatsing van kunstwerken bij een expositie van de Amerikaanse kunstenaar Richard Serra veroorzaakt hoofdbrekens. Voor de hele oudbouw blijken 200 stutten nodig. Echter, de 5200 kg wegende *T-Junction*, een horizontale en verticale smeedijzeren balk, staat precies boven een heipaal (zaal A 1.10) zónder stutten. Het kunstwerk werd voor die plek gemaakt.

Een uitdaging is ook de inrichting van het gezamenlijk Nederlands/Belgische paviljoen onder het directoraat van Jan Debbaut met sculpturen van Niek Kemps en Jan Vercruyssen voor de Biënnale van Venetië (1993). Kemps exposeert beelden uit polyester, tactiele werken ogenschijnlijk kasten of strandhuisjes. Drie gipsen vleugelpiano's zonder poten (Vercruyssen), rusten op houten dwarsliggers, schildpadden duwen een bol voort en aan de wand hangen 23 blauwe glazen triangels. Deze kunstenaars verheffen meerduidigheid tot de kern van hun kunst. Aan Theo en zijn team de taak een en ander spectaculair te exposeren met een voorbereidingstijd van slechts drie weken. Voor een foto van hem bij dit artikel kiest Theo het New Orleans: *Shotgun House*. Zo'n huis is sinds de 20e eeuw een symbool van armoede én cultureel erfgoed. Dit huis ontworpen door Marjetica Potrč, opgebouwd uit hout, steen, plexiglas en metaal met gipsen ornamenten, heeft een regenopvangsysteem, watertank, zonnepanelen en schotelantenne. De kunstenaar levert hiervoor slechts de twee standbeelden bij de ingang en een uitvoerige beschrijving van het geheel. Theo en zijn team gaan aan de slag. Dit zijn slechts enkele spraakmakende voorbeelden uit de koker van deze bevlogen chef.

Enthousiast hanteert Theo inmiddels het 3D computerprogramma en meet momenteel heel nauwkeurig alle zalen na. Eenmaal uitgewerkt staat hij die gegevens af aan het museum, aan zijn opvolger en voormalige team als een waardevol afscheidscadeau. Zijn pensioen vult hij straks in met nieuwe uitdagingen, met klussen voor en mét familie en vrienden, met fraaie fietstochten en wellicht met bezoek aan het Van Abbemuseum. Dankjewel Theo voor je expertise, je enthousiasme en voor dit gesprek. Een geweldig pensioen toegewenst! ●

Lisette Almering

Gerrit van Bakel,
*Eindhoven-Aanwezigheids-
machine* (1980),
onderdeel expositie in 1981
Foto: Peter Cox

Interview met een vriend

Hanny Beerens

Velen van de vrienden wonen in Eindhoven en omgeving. Het museum kent echter ook sympathisanten van verder weg zoals Hanny Beerens uit Berlicum. Een enthousiaste vriend en geregelde deelnemer aan excursies en groepsreizen. Reden voor een gesprek.

Wat is je eerste ervaring met het museum?

Van oorsprong kom ik uit Eindhoven. Het moet in de tweede klas van het Sint Catharina Lyceum zijn geweest dat ik met school voor het eerst naar het museum ging. Midden in de hal stond een beeld van een stier dat meteen een overrompelende indruk op me maakte. Een eyeopener; sterker nog, een 'deuropener' naar allerlei musea. Daarna nam mijn interesse in

beeldende kunst een vlucht, wat uitmondde in een studie kunstgeschiedenis. Uiteindelijk vond ik mijn werk op het terrein van communicatie. Na mijn pensioen werd ik vrijwilliger bij het Van Abbemuseum én meteen ook vriend. De afstand vanuit Berlicum was toch wat bezwaarlijk voor het vrijwilligerswerk. Maar ik kom er nog vaak.

En wat betekent kunst nu voor je?

Nog steeds houd ik contact met studiegenoten en bezoek ik graag exposities. Heerlijk om na afloop samen te discussiëren over vragen als 'Wat roept het werk op? Is dit kunst? Wie bepaalt dat?' Als het even kan, ga ik mee met de goed georganiseerde vriendenreizen naar Kassel of Venetië. Ik geniet ervan om met de gekwalificeerde begeleiders de tentoonstellingen te bezoeken en zo mijn kennis te vergroten. Fijn, wanneer je anders kunt gaan kijken. Beeldende kunst roept altijd iets op. Het kan zijn geluk, aversie, vragen of afwijzing. Bij mezelf probeer ik dan te achterhalen waardoor dat komt. Door veel te kijken ga je beter begrijpen. In het schilderij *Untitled* (Wroblewski) van Wilhelm Sasnal zag ik onlangs een grote eenzaamheid, verlatenheid, uitzichtloosheid en dat bewoog mij. Vreemd, want voorheen was mij dat niet opgevallen...

Hoe kijk je naar ontwikkelingen in de beeldende kunst?

Ik zie twee richtingen binnen de kunst die op zich beide interessant zijn, maar een geheel andere impact hebben: l'art pour l'art, kunstenaars die experimenteren met vorm, kleur, licht en dergelijke, en kunst waarbij de boodschap centraal staat. Die laatste stroming is vaak het moeilijkst te vatten. Daarbij dringt zich de vraag op of het allemaal nog wel kunst is.

Een belangrijke ontwikkeling is de belangstelling voor kunstenaars uit andere werelddelen dan het 'Westen'. Er is nu een verbreding naar gebieden waar óók geweldige kunst vandaan komt. Het Van Abbemuseum speelt hierin een voortrekkersrol. En daar ben ik best trots op. ●

Jan Verheugt

Hanny Beerens
Foto: Jan Verheugt

A great art lover

A visit to the museum in high school left as the beginning of her love for art. She likes to visit exhibitions and goes on excursions and trips of the association. Looking a lot is a way for her to understand art better.

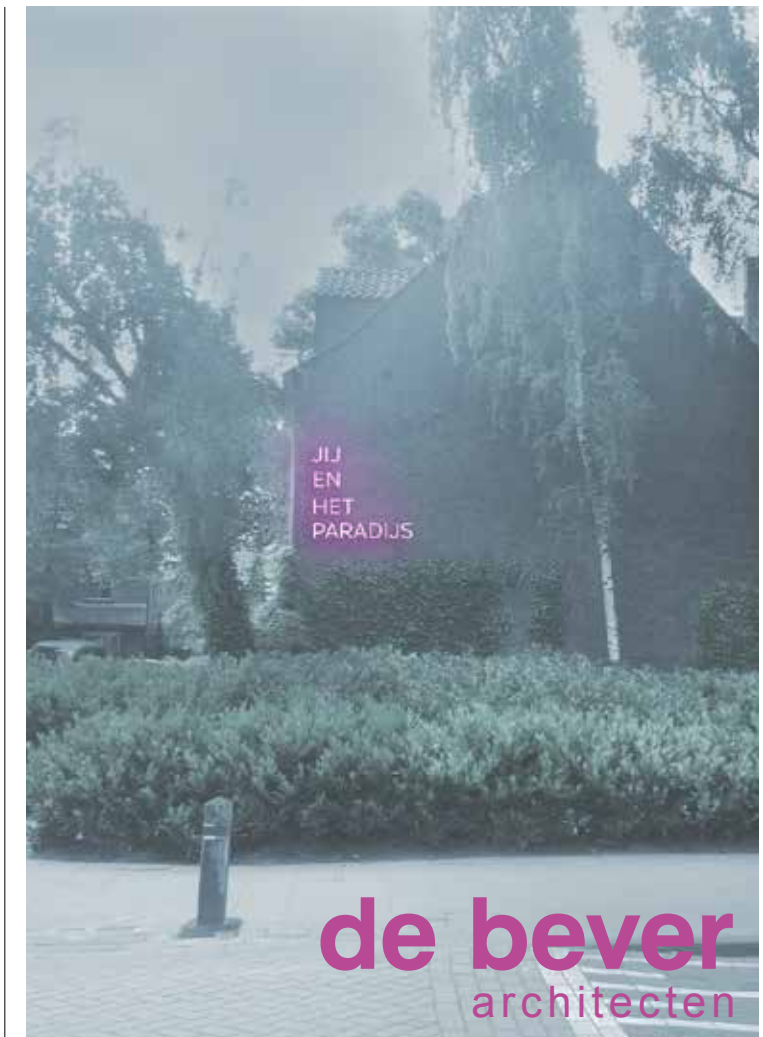
KW arts

Hier is ruimte voor jouw advertentie...

Wil je adverteren in ons blad?

Bespreek de mogelijkheden!

info@vriendenvanabbe.nl

de bever
architecten

caspar de haan
onderhoud & renovatie

schilderkunst. sinds 1749

Laure Prouvost en de geit (you)

Een kennismaking met haar constante gedachtestroom

Op de collectietentoonstelling *Dwarsverbanden in het Van Abbemuseum*, hangt een groot wandtapijt van Laure Prouvost, getiteld: *This Means Tableau/Dit* betekent voorstelling. Belangrijke elementen in haar werk zijn verhalen, dromen, taal en verbeelding. Een inkijkje in haar verrassende werk.

De inktvis

Laure Prouvost (Croix, 1978) is een Franse kunstenares die woont en werkt in Antwerpen en Londen. In 2013 won zij de Turnerprijs met de installatie *Wantee*. In 2019 vertegenwoordigde Laure Prouvost Frankrijk op de 58ste Biënnale van Venetië met het werk *Deep See Blue Surrounding You / Vois Ce Bleu Profond Te Fondre*. Naast een videowerk bestond de installatie uit een inktvis die de kunstenaar van Venetiaans glas liet maken in Murano.

De geit

Het wandtapijt oogt als een razend knap dagboek. Het gaat bij Laure Prouvost veel over familie, vooral over haar Engelse grootvader en grootmoeder. Het gaat evenveel over haar moedertaal Frans. Taal overgezet in beeld. Wat gebeurt er als je alleen de beelden ziet? De Engelse sleutel voor vader, de cactusplant voor tandenborstel, de blauwe beker voor moeder, een schoen voor auto... Op het wandtapijt (2.95 bij 4.25 meter) staat groot in het midden een geit. De geit dat is Laure, dat is *you*, dat is de toeschouwer.

De geit, die alles opslokt, gras eet, graag klimt en heel slim is. Zij staat het liefst op een verhoging, overziet het veld. Zo schrijft Laure in haar dagboek, met pen en papier, met inkt en verf, met klei en planten en vissen, met camera, met masker op, met licht, kleuren en muziek. Voor Laure is op het tapijt *moeder*: blauwe beker. In de gewone spreektaal staat *moeder* voor warm, lief, wijs, maar wie is zij echt? "Het is alles", zegt ze in een videofilm, "jij bent alles wat je ziet. Dit ben jij. Jij bent de moeder, de bloem, de kraan, de inktvis met de vele armen."

Wantee (2013)

De expositie *Wantee*, waarmee Laure de Turnerprijs won, vond plaats in het huis van haar grootouders in het buitengebied bij Grinsdale, in het Lake District.

Haar grootvader, een dierbare vriend van Kurt Schwitters, stond als conceptioneel kunstenaar bekend. Hij verdween op mysterieuze wijze toen hij werkte aan wat hij had bedacht als zijn meesterwerk: een tunnel graven vanuit zijn tuin in Londen naar Afrika. Op een dag dook hij niet meer op uit het ondergrondse, het valluik bleef dicht, en sindsdien is hij niet meer gezien. Laure's grootmoeder was radeloos en dat blijft ze. Soms schreeuwt ze van verdriet.

In de video leidt Laure ons door het huis en laat ons het werk van haar grootvader zien: metalen beeldhouwwerken in de zestiger jaren; hij maakte er vuilnisemmers van en een 'keukendak' voor de kippen waar ze hun eieren konden leggen rechtstreeks in de pan. Het brengt haar eenzame grootmoeder in herinnering, die voor iedereen thee schonk. Niets kon haar blijer maken dan te zien hoe

Laure Prouvost
Detail uit *Deep See Blue Surrounding You* (2019)
Fotograaf onbekend

Laure Prouvost
This Means Tableau (2019)
Collectie Van Abbemuseum
Foto: Peter Cox

Detail uit *This Means Tableau*
Your Father - Engelse sleutel

Detail uit *This Means Tableau*
Thoot Brush - Cactus

de kamer vol mensen was. Laure wil haar grootmoeders huis niet veranderen in een museum; wil nog geen wassen beeld maken van grootvader, nog niet. Hij is misschien nog niet dood. Men moet de moed nooit opgeven.

Diepe blauwe zee omringt je

Kijk, hier zwemt een inktvis langs de muren en haar inkt is gebruikt om romans te schrijven. Dean Kissick schreef in *Above London's rooftop*: "Ik bleef bij die expositie maar 10 of 15 minuten. In de grote stank, ingesloten tussen muren van de galerie, wilde ik niet langer blijven. Dat was al lang genoeg voor een van de meest verontrustende belevenissen op het gebied van kunst die ik ooit had. Het was de eerste keer dat Laure me optilde en me ondersteboven hield en mij schudde, zodat ik zweefde in de misselijk makende Londense lucht."

In Laure's video's zijn de dingen vaak kapot en afgebroken. Verhalen gaan alle kanten op in een constante stroom van gedachten en associaties. Vruchten worden grotten, kantoren baarmoeders, monden zijn droge ijsjes, "Blijf zoeken, kom dichterbij...blijf altijd doorgaan", zegt ze.

Op de vloer van de galerie ligt een dikke laag ijs, waaronder de vissen, de inktvis, de waterplanten. Grootmoeders kopjes drijven er, kopjes met lippen, de theepot met een zitvlak. Misschien omdat zij de kijker direct aanspreekt in de tweede persoon: "Wij zijn de jij", betekent het dat zij haar eigen geheimen en verlangens verbergt. Dit is een voorbeeld van een obsessie die zij heeft met communicatie in deze tijd. Eigenlijk is bekentenisliteratuur de vorm van expressie dat domineert in de miljoenen e-mails en twitterberichten. Dit is de hedendaagse woordsoep waarin wij leven.

This means...

In het midden staat de geit. Ze overziet het veld, het slagveld van de taal. Laure zegt: moeder - blauwe beker, zegt: auto - schoen, zegt: stoel - remember, zegt: tandenborstel - cactus, en zo verder. De toeschouwer denkt of zegt: moeder - psalm, zegt: vader - legerhemd, zegt trap - pinakotek, zegt: wolk - rode paddenstoel, elk woord heeft zijn eigen verhaal. De liefde van Laure is de ander, is de rijkdom van je eigen taal, de diepte van je eigen wereld. Durven. Niet bang zijn, leg een vis op je hoofd al stinkt het! Zoals Laure deed in *Deep See Blue Surrounding You*. ●

Hannie Groen

Laure Prouvost and the goat
Laure Prouvost (1978) is a French artist who works and lives in Antwerp and London. Important elements in her work are stories, dreams, language and imagination, such as in *This Means Tableau* in the collection of Van Abbemuseum. The stories go in all directions in a constant stream of thoughts and associations.

Leo Ulrich

In Memoriam

Onlangs, op 30 september, is Leo Ulrich overleden. Tijdens een excursie maakte hij een fatale val. Leo was van 2006 tot 2019 lid van de redactie van het Journaal. In aflevering 87 schreef hij voor ons zijn laatste verhaal.

Er zijn verschillende soorten mensen. Leo Ulrich behoorde tot de aardigste. Dat is een korte kenschets, maar wel een juiste. Als redactielid was hij iemand die elke opgave die aan hem gevraagd werd, steeds op perfecte manier uitvoerde. Leo was accuraat, hij was iemand die graag en met veel plezier alles onderzocht en daarna ook archiveerde. Iedereen die zijn artikelen gelezen heeft moet dat kunnen herkennen. Hij had een prettige schrijfstijl en hij verstond de kunst om voor ieder een duidelijk en boeiend verhaal te vertellen zonder in verduisterend, kunsthistorisch proza te vervallen.

Leo was een groot kunstliefhebber. Het was niet vreemd om Leo en zijn vrouw Lies regelmatig te ontmoeten in musea, waar dan ook in het land. Zijn grote liefde was JCJVanderheyden, de kunstenaar die bij hem paste vanwege diens fascinatie voor ordening en de liefde voor fotografie, collage, beeldhouwkunst en film. Leo bracht samen met Lies zijn laatste jaren door in Alblasserdam, in de omgeving van zijn familie. De crematie was in Heinenoord met een ontroerende, ingetogen dienst die hem recht deed. We hadden zicht op een raam dat JCJVanderheyden had kunnen ontwerpen. Hierdoor was een perfect horizontaal groen Hollands landschap te zien met in de verte een voorbijvarend schip. Een uitzicht dat hem waardig is ●

Nick van Broekhoven/Piet van Bragt

Het Van Abbemuseum zoekt vrijwilligers voor de functie van host informatiebalie

Wie zoeken we?

Als host bij het Van Abbemuseum ben je onderdeel van een gedreven team van mensen die geïnteresseerd zijn in kunst, maatschappij en cultuur. Als aanvulling voor ons huidige team van vrijwilligers zoeken we hosts die, bijvoorbeeld naast hun baan of studie, minimaal 3 uur per week beschikbaar zijn, met name in de weekenden.

Wat ga je doen?

Je werkzaamheden bestaan o.a. uit het ontvangen van bezoekers, het informeren van bezoekers over de collectie, tentoonstellingen, activiteiten en rondleidingen en het ondersteunen bij openingen of andere evenementen. Je bent een ambassadeur van de Vrienden en promoot bij bezoekers het lidmaatschap.

Wat biedt het Van Abbemuseum?

Je werkt in een dynamische omgeving en ontmoetingsplek voor doeners en denkers over kunst. Verder, krijg je als vrijwilliger een uniek kijkje achter de schermen van een Kunstinstituut, ontvang je een museumkaart en een reiskostenvergoeding en organiseert het Van Abbemuseum regelmatig verdiepingssessies en trainingen voor zijn vrijwilligers. Je neemt deel aan de personeelsbijeenkomsten en je ontvangt een eindejaarsgeschenk. Je hebt gratis toegang tot events, openingen, lezingen en 'artist talks'.

Reageren

Spreekt het bovenstaande je aan en heb je binnenkort tijd? Meld je dan aan bij de vrijwilligerscoördinator Trudy van de Meerakker per mail t.v.d.meerakker@vanabbemuseum.nl met een korte motivatie en een beknopte CV. **We zien je reactie graag tegemoet!**

VAN
ABBE
MUSEUM

Marlow Moss: ruimte, beweging en lichaam

Kunstenaar van de niet-figuratieve kunst

Tijdens de recente tentoonstelling A Lasting Truth is Change werden sculpturen van Marlow Moss (1989-1958) gepresenteerd samen met werk van De Stijl. Ondanks de vernieuwing die ze introduceerde, bleef ze toch vrij onbekend. Reden voor een verdieping. Wie was zij en waarop baseerde zij haar kunst?

Een nieuwe persoonlijkheid

Er zijn vele verhalen te vertellen over Marlow Moss, die bij haar geboorte in Richmond, Surrey, de naam Marjorie Jewell Moss krijgt, maar er later voor kiest om als Marlow Moss door het leven te gaan. Haar jeugd wordt gedomineerd door studie, ballet, choreografie en de toekomst van een leven waarin zij als kind van een schatrijke zakenman zonder financiële zorgen een eigen richting in haar werk kan bepalen. Vijfentwintig jaar oud richt ze zich op beeldende kunst, volgt een studie op de academie en verbreekt de banden met haar familie, uitgezonderd met haar zus Gwen. In Londen besluit zij verder als Marlow Moss door het leven te gaan. Een nieuw leven. Ze bevrijdt zich letterlijk van het leefpatroon van haar familie. 'Ik vernietigde mijn oude persoonlijkheid en creëerde een nieuwe'. Ze scheert het haar tot boven de

Portret Marlow Moss
Foto: Dieter Ohler

oren weg, met een strakke scheiding en draagt zacht gekleurde rijdassen en rijbroeken. Ze bestudeert kunst, literatuur, wetenschap en de schilders van het licht: Rembrandt en Van Gogh. Ze leest Rimbaud en Nietzsche en ontdekt de wiskunde van Matila Ghyka, een theorie die aan de basis zal staan van haar tweedimensionale werk. In Parijs (1927 - 1939) studeert ze bij Fernand Léger en Amédée Ozenfant en treft ze Mondriaan. Ook in Parijs ontmoet ze Netty Nijhoff, de echtgenote van de dichter Martinus Nijhoff. Met Netty zal zij een levenslange relatie opbouwen. Léger leert haar het gebruik van de zuivere kleur als beeldmiddel waarbij zwarte lijnen de kleurvlakken benadrukken.

De dubbele lijn

In 1930 veroorzaakt zij een revolutie in de constructieve schilderkunst doordat zij in haar composities de dubbele lijn introduceert. Deze dubbele lijn ontstaat als zij de zwarte lijnen buiten het beeldvlak doortrekt en daarna terugklapt op het doek. Het werk *Wit, Zwart, Rood, Grijs* uit 1932 wordt zo in tweeën gedeeld en de boven- en onderhelft worden uiteengedreven. Door die beweging wordt het werk met de wereld daarbuiten verbonden. De dubbele lijn veroorzaakt een dimensie van beweging in het schilderij. Het lijkt of de compositie uit elkaar wordt gedreven. Mondriaan is hierdoor zeer getroffen en ongeveer een jaar later verschijnt ook bij hem de dubbele lijn in zijn werk. Bij hem ontstaat de dubbele lijn echter na een persoonlijk zoekproces, maar Moss hanteerde wiskundige theorieën. Zowel het formaat van het werk als de composities hebben bij haar een geometrische achtergrond.

Neoplastische kunst

De Moldavische wiskundige Matila Ghyka ontwikkelde theorieën over de relatie tussen ther-

Marlow Moss
White, Black, Red, Grey (1932)
Collectie: Kunstmuseum
Den Haag

mododynamica en levende materie. Orde en chaos kon hij niet zien als toeval. Hij vroeg zich af of orde, harmonie en verhoudingen een rol spelen in de menselijke natuur en de kunst. Hij zocht naar een natuurlijke esthetiek die overeenkomst vertoont met de universele orde. 'Wat is de relatie tussen wetenschap en kunst en welke rol spelen daarin geometrische vormen?', vroeg hij zich af. Hij beschreef in wiskundige formules de relatie tussen geometrie, esthetiek, natuur en het menselijk lichaam. Marlow Moss herkent in zijn theorie veel van wat zij in haar werk wil uitdrukken. Haar beeldende zoektocht is namelijk geen intuïtief proces zoals bij Mondriaan. Zij wil de wetten die de kosmos voorschrijft in haar werk nadrukkelijk zichtbaar maken.

In 1932, in het tijdschrift *Abstraction Création*, geeft zij haar argumenten voor neoplastische kunst. De vormen in de natuur waarop de kunstenaar zich kan baseren zijn veranderlijk. Maar, zegt Marlow Moss, ondanks deze aantrekkelijkheid van de veranderlijke natuurlijke vormen, zoekt de kunstenaar naar de onmiskenbare universele waarheid. Hij accepteert echter uiteindelijk die universaliteit, maar accepteert daarmee ook daarvan het mysterie. Vormen bestaan volgens haar uit twee elementen: de zichtbare wisselende natuurlijke component en de niet zichtbare onveranderlijke component waarin de universele waarheid zit opgesloten. De waarde van de vorm is de relatie tussen die vorm en de wetten van het universum. De consequentie van deze gedachtegang is groot. Als men een geestelijke voorstelling van de vormen heeft gemaakt, dan is de consequentie dat men natuurlijke vormen afwijst. Zij zegt hierover: 'De schilder is dus verplicht om zich een nieuwe beelding te creëren. De middelen hiertoe vindt hij in de Nieuwe Beelding': het neoplasticisme. Hierin betreft zij de ontwikkeling van wetenschap en techniek, waardoor de grootste 'vijand van de mens', waarmee zij de natuur bedoelt, kan worden overwonnen. Dit is wat de niet-figuratieve kunst wil bewerkstelligen. Deze wil de pure beelding construeren die het bewustzijn van de kunstenaar ten opzichte van het universum in zijn totaliteit kan uitdrukken of zoals ze het zelf uitdrukt: 'Het evenwicht waarop dit grootste kunstwerk gebaseerd zal zijn: het menselijk leven.'

Sculpturen

In 1932 ontstaan bij Marlow Moss de eerste ruimtelijke werken. Gezien haar experimenten met de dubbele lijn die beweging in het constructieve werk kan opleveren, is te verwachten dat zij ooit deze stap zal zetten. In haar allereerste reliëfs gebruikt ze alleen de kleur wit, omdat ze door schaduwwerking het zwart onnodig wil maken. De dubbele lijn verliest ook zijn functie om beweging te accentueren. Later verschijnen gebogen lijnen als zij metaaldraden en touw in het werk monteert. 'Marlow Moss beschrijft cirkels in rechte lijnen,' schrijft de choreografe Annelie David en ze beschouwt dit als een rebellie tegen het neoplasticisme van Mondriaan. Want Mondriaan zag de rechte lijn als 'de vervolmaking van de kromme lijn'.

Op het graf van haar vriendin Netty Nijhoff staat een van haar eerste sculpturen. In marmer heeft zij een oneindige lus gekapt. Vanaf 1935 ontstaan verschillende sculpturen die de oneindige lus als onderwerp hebben. Haar vriendschap met de Zwitserse beeldhouwer Max Bill zal daar mede debet aan zijn. Veel van deze werken zullen voortzettingen zijn van schilderijen en reliëfs. Vlakken en lijnen plaatst zij in de ruimte en door de beweging die de toeschouwer maakt wordt het werk in meerdere dimensies zichtbaar. De conservator van de Hanover Gallery in Londen, Erica Brausen, noemt dit de vierde lijn, waarmee zij naast de ruimte de tijd beschrijft. 'It was based on a mathematical theory, and I do remember vaguely that she discovered that she had found the fourth line, (...)'

En verder...

Marlow Moss is een boeiende persoonlijkheid. Op deze plaats ontbreekt de ruimte om aandacht te schenken aan allerlei facetten van haar persoonlijkheid, haar complexe vrouwelijkheid, feminisme, gender. De kunstenaar en auteur Florette Dijkstra schreef een boek over Marlow Moss en initieerde een reconstructieproject van haar werk. Veel werk van Marlow Moss is namelijk verdwenen, onder andere door een bombardement op haar atelier in Parijs tijdens WO2 en doordat zij haar werk en atelier afschermt voor de buitenwereld.

Voor verdere kennismaking met het werk van Marlow Moss zie de bron voor deze tekst: Florette Dijkstra, *Marlow Moss: constructiviste + het reconstructieproject* (1994).

Het reconstructieproject van Dijkstra was samen met een archiefpresentatie over Marlow Moss van juni t/m 21 augustus te zien in M HKA, Antwerpen. ●

Piet van Bragt

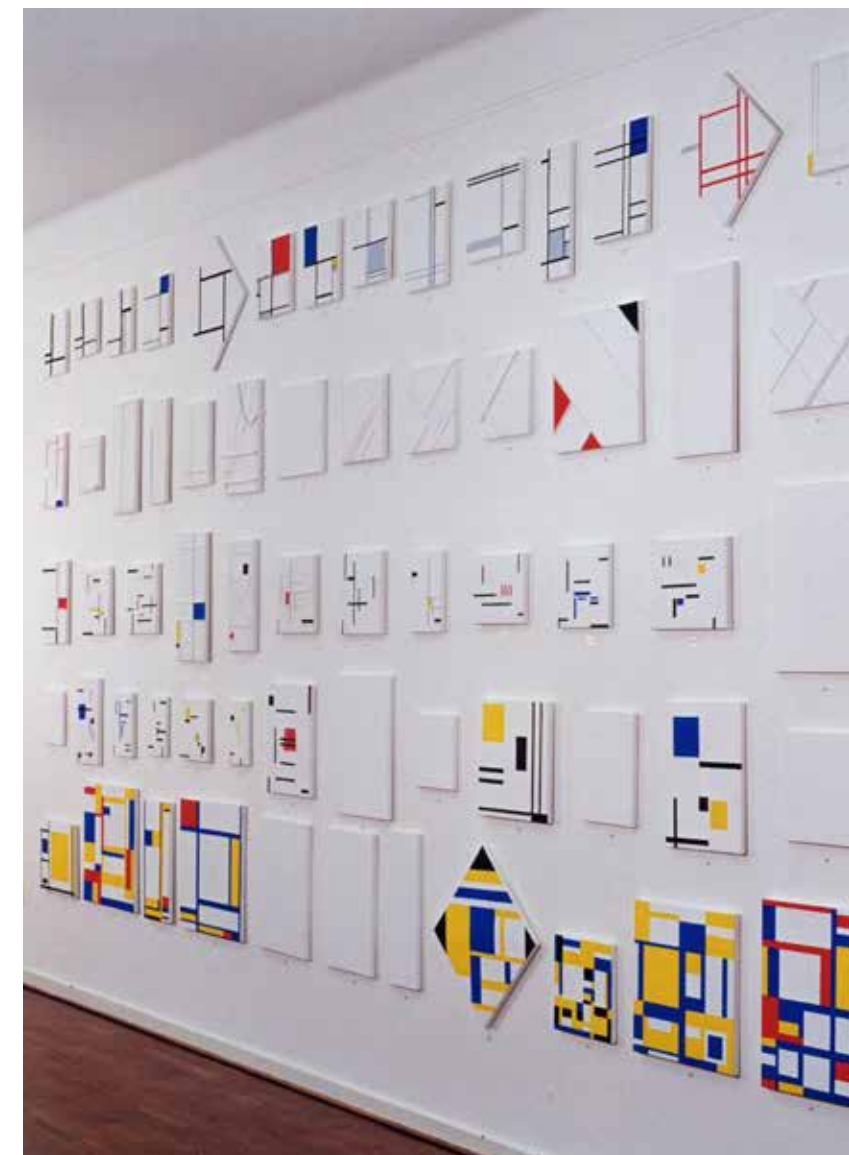
Non-figurative art by Marlow Moss

In 1930 the English artist Marlow Moss introduced the double line in her geometrically oriented compositions. A new development in constructive painting. Mondrian will adopt this pattern. Later she moved on to making sculptures with curved lines, which gives her work movement.

Marlow Moss
Sculptural Form -
Grafmonument Netty Nijhoff

Florette Dijkstra
Project Museum Arnhem,
Marlow Moss: constructiviste +
het reconstructie-project (1994)

Kleintjes worden groot

**De Wert is er.
Ook als werkgever.**

Wil jij een volgende stap maken in je carrière? Werken in een op talent ingerichte omgeving met persoonlijk contact en een informele werksfeer. Ben jij BOEI-end en herken jij jezelf in ons DNA: Betrouwbaar, Oplossingsgericht, Eigenzinnig en Initiatiefrijk.

Kom jij ons De Wert team versterken?

Lees meer over onze vacatures op onze website.

Meer info: www.dewert.nl

DE WERT
ACCOUNTANTS & BELASTINGADVISEURS

MUSOMANIE | FRANK BIERKENZ

**Wil je graag reageren op een van de artikelen, zelf een bijdrage leveren aan ons blad of een recensie verzorgen over een van de exposities, laat het ons weten:
redactie@vriendenvanabbe.nl**

KwArts

Colofon

KwArts is het kwartaalblad van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum.
Kwartaalblad, aflevering 101

Vrienden
Van Abbemuseum

Leden van bestuur
Stefan de Bever (voorzitter),
Rita Bosch (secretaris), Joost van Dijk
(penningmeester), Karin Overdijk en
Jan Verheugt

Redactie KwArts
Lisette Almering, Piet van Bragt,
Hannie Groen, Els Grootemaat,
Marja van Osch en Jan Verheugt
(eindredacteur)

Verder werkten mee:
Stefan de Bever, Frank Bierkenz,
Trudy van de Meerakker en
Karin Overdijk

e-mail redactie
redactie@vriendenvanabbe.nl

Vormgeving en opmaak
Frank Bierkenz, www.frankbierkenz.nl

Fotografie
Lisette Almering, Piet van Bragt,
Peter Cox, Dieter Ohler, Marja van Osch,
Maurizio Pesce en Jan Verheugt

Bureau Vereniging VVA
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
tel. 040-2381032
e-mail: info@vriendenvanabbe.nl

Alle redactiebijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Openingstijden bureau Vrienden
Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v. schoolvakanties). Overige dagen bereikbaar via voicemail of e-mail.

Instagram
[vriendenvanabbemuseum](https://www.instagram.com/vriendenvanabbemuseum)

Blog
vriendenverenigingvanabbemuseum.blogspot.com

Drukwerk
MULTI CLICK BV
De modernste en duurzaamste drukker van Nederland

Van Abbemuseum
Stratumsedijk 2, 5611 ND Eindhoven
Postbus 235, 5600 AE Eindhoven
tel. 040-2381000
www.vanabbemuseum.nl

E-mail
info@vanabbemuseum.nl

Openingstijden museum
Dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur